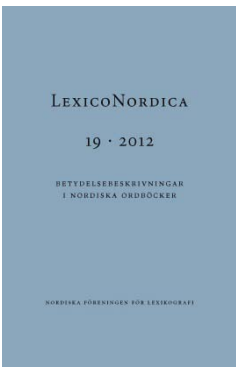

LexicoNordica

Forfatter:	Anki Mattisson [Två band av Norsk Ordbok 2014]	
Anmeldt værk:	<i>Norsk Ordbok. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet. Band 9 ramost-skodda.</i> Oslo: Det Norske Samlaget 2011. Lars S. Vikør (hovudredaktør) og Åse Wetås (prosjektdirektør). <i>Norsk Ordbok. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet. Band 10 skodde-stævelig.</i> Oslo: Det Norske Samlaget 2012. Oddrun Grønvik, Lars S. Vikør, Dagfinn Worren (hovudredaktørar), Åse Wetås (prosjektdirektør).	
Kilde:	LexicoNordica 19, 2012, s. 317-324	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Två band av Norsk Ordbok 2014

Anki Mattisson

Norsk Ordbok. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet. Band 9 ramost-skodda. Oslo: Det Norske Samlaget 2011. Lars S. Vikør (hovudredaktør) og Åse Wetås (prosjektdirektør). 1616 spalter + XI sidor.

Norsk Ordbok. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet. Band 10 skodde-stævelig. Oslo: Det Norske Samlaget 2012. Oddrun Grønvik, Lars S. Vikør, Dagfinn Worren (hovudredaktørar), Åse Wetås (prosjektdirektør). 1630 spalter + VIII sidor.

1. Inledning

Inledningsvis vill jag i förväg gratulera såväl ordboksredaktionerna i Oslo och Trondheim som det norska folket till detta fantastiska ordboksprojekt som ser ut att bli färdigt under den tolvårsperiod de fått sig ålagda. Redaktionen och dess ledning har visat att det med effektiv planering, styrning och säker medelstilldelning går att försätta berg eller åtminstone att i skrift redovisa flera generationers samlade språk med mycket gott resultat och på minimal tid. Och nu, våren 2012, har redaktionen också lyckats lägga ut hittills utkomna digitala delar på nätet! Nätversionen av Norsk Ordbok lanserades i mars 2012. Eftersom jag då redan hade gjort huvudarbetet med denna anmälan överlämnar jag uppgiften att utvärdera nätversionen av Norsk Ordbok åt någon annan.

Norsk Ordbok 2014 (NO) har hittills utkommit i tio av planerade tolv band. Projektet startades 1930 och 2002 kom fjärde bandet ut. Efter en statlig utredning om huruvida arbetet skulle

fortsättas och i vilken form beslutades om en fortsättning och avslutning till det norska grundlagsjubileet 2014. Kulturdepartementet, Norges forskningsråd, universiteten i Oslo och Trondheim samt Det Norske Samlaget stöder projektet. Verket är anmält vid ett flertal tillfällen, varav två gånger i LexicoNordica (Johan Myking 2006, Jan Terje Faarlund 2010), och det nya konceptet från 2002 har presenterats av Kristin Bakken och Christian-Emil Ore i LexicoNordica 2005. Den nya redaktionen för NO har varit väl representerad vid de nordiska lexikografikonferenserna, första gången 2003 i Volda, och ordboksarbetet har varit föremål för åtskilliga konferensbidrag och blivit väl belyst från alla aspekter. För en regelrätt recension av NO skulle krävas större kännedom om nynorska, norsk rättstavning och skillnaderna mellan nynorskan och dialekterna än jag har, varför jag inskränker min anmälan till några företeelser av mer allmän art.

2. Artiklarnas innehåll

NO är en (historisk-nuspråklig) ordbok över både skriftspråk och talat språk. I norska sammanhang betecknas den ofta som ”dokumentationsordbok”, vilket definieras som en ordbok med uppgift att dokumentera ett nationellt eller politiskt arv för framtiden (Svensén 2004:1). Materialet består av uppteckningar och excerpter ur litteratur på nynorska. Det äldsta materialet är från 1600-talet. Ord som upptas i Aasens och Ross ordböcker är så gott som undantagslöst medtagna. När det i hakparentesen står en annan källa än R (Ross) eller A (Aasen) är det ofta fråga om en ordsamling eller texter på dialekt. De enskilda banden av NO innehåller en inledning och en författarlista. I band 9 liksom i de tidigare 2000-talsbanden finns en tilläggslista över källor men en sådan saknas i band 10. Anledningen till att en sådan lista saknas kan vara att textkorpusen ökade med mer än det dubbla under 2010

(band 9, inledningen) och att vidare tillägg därmed inte behövs inför avslutandet.

Ordboken är glattalfabetiskt uppställd och homonymer markeras med romerska siffror. Uppslagsorden är halvfeta liksom momentbeteckningar. Viktiga uttryck och partikelverb har också halvfet stil, vilket man som läsare gläds åt. Ett exempel är *råda* med *råda grunnen*, *råda gangen*, *råda bot på* och därefter *råda for*, *frå*, *med*, *om*, *or*, *over*, *på*, *til*, *ut* och *utor*. Hänvisningsord, målformer och språkprov är kursiva. Efter uppslagsord och ordklass följer en hakparentes, som innehåller uttal, målformer inkl. geografiskt område för formen i fråga samt efter semikolon och sist en etymologisk förklaring. Fackspråkliga ord markeras med förkortningar enligt etablerat mönster. Sammansättningar redovisas på två sätt, dels i kursiv stil i anslutning till förleden, dels som eget ord i alfabetisk ordning. Vid ord med många sammansättningar görs i regel en streckartikel av sammansättningsförleden där lemmatillhörighet och dialektala varianter av fogen redovisas inom hakparentes. Ett sådant exempel är *sjø*-. I alfabetisk ordning med avbrott för lemma som inte är samhöriga kommer ca 400 sammansättningar på *sjø*-.

sjø- i sms [målf òg *sjøa*- (SoF), Snm, Vestnes), *sjøar*- (Sokndal, Eigersund, Hjelmeland, Suldal, Sauda, Vats, Skjold, Skåre, Shl, Hard, Voss, Hosanger, So sumst, Snm)] til l *sjø*; såleis (omfram dei som fylgjer ndf på alfab plass) t d: *sjø-alge*, *-bonde*, *-dram*, *-drift*, *-dur*, *-farty*, *-fiske*, *-fok*, *-forsvar*, *-forteljing*, *-glytt*, *-grunn*, *-hamn*, *-handel*, *-kadett*, *-kar*, *-klar*, *-krigar*, *-kultur*, *-kyst*, *-landskap*, *-los*, *-luft*, *-pattedyr*, *-plante*, *-samfunn*, *-skodde*, *-sport*, *-strand*, *-tang*, *-tur*, *-vokster*.

Definitionerna är ofta korta och följs – i synnerhet när flera betydelser redovisas – av belysande (och ibland humoristiska) språkprov. Från riksmål kan följande nämnas: *ein kokett jålebukk som skriv på eit ornamentalsk og blomstrande riksmål*, och från ski: *nordmenn er fødde med ski på beina*.

3. Kommentarer

NO är en deskriptiv, inte normerande ordbok, vilket framhålls tydligt i nätversionen. Uppslagsorden har den form som rättskrivningsnormalen från 1938 föreskriver. I en not i brukarmanualen (1994 s. 11) sägs dock att man i de senare banden har tagit med former ur både 1938- och 1959-normalen, och då står i förekommande fall ordartikeln på platsen för formen från 1938-normalen. I vissa fall kan redovisningen av dialektformer bli i längsta laget. Någon normalisering tycks inte förekomma. Om avvikande skriftformer står i brukarmanualen (1994 s. 14) att bara de viktigaste är medtagna. På *skytje*, sv. dial. *skygga* 'enklare skjul, koja', redovisas mer än 40 dialektala former men av begripliga skäl inget nynorskt standarduttal. Många dialektformer tas också upp på sin alfabetiska plats med hänvisning till normalformen. Det står emellertid inget om normering av lånord. Huruvida de lånord (i synnerhet från eller via engelska) som står på sin plats på sh- med hänvisning till sj- m. fl. platser följer 1959-normalen får man inte veta. Några exempel: **shah** m sjå *sjah*, **shina** v sjå *sjaina*, **shingle** m sjå *sjingel*, **shoddy** m sjå *sjoddi*. Dansen shake liksom sherry, shiitake och shipping hittar man på **shake**, **sherry**, **shiitake** och **shipping**. Här har norsk sj-ljudsstavning inte varit normerande.

Den glattalfabetiska strukturen försvårar ibland användandet. Den främsta svårigheten är de ofta återkommande brotten i en lång räkka sammansättningar. I vissa fall, t.ex. **sjø**- är det lätt att återfinna eller förstå vilken förled och betydelse som åsyftas, men i fall som sammansättningar på **skvett**- där första ledet kan vara till **I skvett**, **II skvett** eller **III skvett** eller till **I skvette**, **II skvette** eller **III skvette** blir det mer problematiskt, åtminstone för en icke nynorsktalande. Sex homonymer **spir**, ett ord **spira** och ett **spire** delar på en rad sammansättningar. Förleden **spir**- sägs gå till **II spir** 'liten makrill', och den första sammansättningen **spir-dott** gör det. Den andra sammansättningen **spir-hane** 'tappkran' torde ha

ett helt annat ursprung liksom *spir-slede*. De båda redovisnings-sätten av sammansättningar, dels i kursiv efter huvudord eller förled, dels i den alfabetiska ordningen med definition verkar lite slumpmässig. Manualens ord om att det endast är självförklarande sammansättningar som redovisas i kursiv är säkert riktiga, men bland alla de nästan 400 sammansättningar som tas upp på t.ex. *sjø*- finns det åtskilliga som kunde ha varit kursiva. Sammansättningar som *sjø-forsvar* och *sjø-kadett* är kursiva medan *sjø-kaptein* och *sjø-militær* är uppslagsord, *sjø-luft* anses självförklarande men inte *sjø-vind*. Man hade säkert kunnat göra ett annat urval om man hade haft tid, men de kursiva orden hade lika gärna kunnat utgå. Redovisningen kan ju aldrig bli heltäckande i de nordiska språken som hela tiden bildar nya sammansättningar.

Nynorskan var tidigare känd för sin purism men den ser man inte så mycket av i NO. Att främmande ord fortfarande är lite känsligt förstår man av brukarmanualen (1994 s. 10f.). Syftet är ju att beskriva nynorskan och dialekterna, och det är väl just detta som gör lånorden svårhanterbara. När man nu ändå beslutat att ta med "eit avgrensa utval av dei mest ålmenne framandorda, er de for di ei ordbok over eit kultur mål vil vera uheil om denne luten av ordfanget vantar". Så är det naturligtvis, och med tanke på att det knappast kommer att göras någon ny motsvarande ordbok över nynorskan är det rimligt att passa på. Man skulle naturligtvis kunna diskutera om urvalet verkligen återspeglar ovan nämnda citat. Många av de medtagna lånorden är förvisso moderna internationella lånord som återfinns med i stort sett samma stavning i nästan alla europeiska språk, t.ex. *screening*, *skateboard*, *snowboard*, *sputnik* och *stadion*.

Etymologier lämnas sist i hakparentesen. De bygger i huvudsak (enligt inledningen till bd 1) på Alf Torps etymologiska ordbok (1919). Där sägs vidare att det för redaktionen varken finns tid eller behov av självständig bearbetning av etymologier. I fråga om lånord, står det, att man nöjer sig med hänvisning till det språk

som ordet är lånat från eller över. Eftersom det ofta är svårt att avgöra från eller genom vilket språk ett ord har förmedlats, hänvisas dock i de flesta fall till ursprungsspråket. De nordiska ordböckerna NRO, ODS och SAOB liksom OED (fr.o.m. band 7) finns i källförteckningen, och alla dessa har förhållandevis omfattande etymologier. De används men kunde ha använts i högre grad. Etymologierna i NO kan möjligen spegla de olika redaktörernas intresse för ämnet. Flertalet ord åsätts den lakoniska stämpeln norr[ønt], t.ex. **sau**, **sjø**, **spira**, en stämpel som leder lite fel eftersom det nästan alltid gäller samnordiska ord och många med germanskt eller indoeuropeiskt ursprung. Ordet ”norrønt” antyder västnordisk härstamning. En och annan nybildning dyker upp i NO. Ordet **spaltist** anses vara [til eng. *columnist*, av *column* ’spalte’]. Enligt min mening gör man det lite lätt för sig när det gäller lånord samtidigt som man lämnar användaren i sticket. Ett exempel är ordet **rekord** som ju kommit in i de nordiska språken genom engelsk förmedling. I NO står: [... gj eng. frå fr; till *recorder* ’hugsa, minnast’, opph lat *recordari*]. I en modern ordbok hade man kunnat förvänta sig att få veta vilken betydelse i engelskan som ligger bakom lånordet, nämligen i fallet *rekord* ’den bästa prestationen eller det bästa utförandet i sitt slag’. Latinet är som bekant ursprung till många ord i de nordiska språken men det är ju inte alltid bara grundbetydelsen som bör framhävas. Beträffande **rektangel** anges att det är OED som använts, vilket kan tyckas påfallande när precis samma etymologi återfinns i SAOB och NRO. Att etymologin till det japanska **shiitake** hämtats från OED är mindre anmärkningsvärt. Mer påfallande är då att en etymologi i vissa fall kan bli rätt mycket utförligare som exemplet **sjalu**. Hakparentesen ger ett uttal och fortsätter: ”gj fr *jaloux*, frå mlat, opph frå gr *zelos* ’ihuge; svartsjuka’ (OED *jealous*); smh med *selot*”. Förhållandevis utförliga etymologier har också **schnauzer** [av ty *schnauze* ’snute’] och **schäfer** [av ty *schäfer* ’gjätar’ till *schaf* ’sau’] fått.

Fackspråk kontra allmänspråk kan vara svårt i lexikografiska

sammanhang. Vid SAOB-redaktionen undantas djurbeteckningar som används allmänt (*björn, duva, kråka, lo, sill*) fackspråksmarkering. Eftersom det lätt uppstår tveksamheter blir det ofta diskussion i enskilda fall. Mitt intryck är att fackspråkliga ord har behandlats på ett konsekvent sätt i NO. Redaktionsmedlemmarna behöver inte diskutera huruvida en djur- eller växtbeteckning är ett allmänspråkligt ord eller inte. De flesta av oss skulle kanske framhärda i att djurbeteckningen *får* tillhör allmänspråket men i NO får *sau* fackbeteckningen *zool*. Och, man ser ut att vara konsekvent: alla växter jag har hittat har fackbeteckning *bot.* och alla djur *zool* (utan punkt).

I en mer bagatellartad fråga är NO däremot inkonsekvent, och då handlar det om förkortningar. NO föredrar punktlösa förkortningar men med undantag. I fråga om språk är undantagen följande: da. [dansk], eng. [engelsk], geng. [gamalengelsk], kelt. [keltisk], meng. [mellomengelsk], no. [norsk], nord. [nordisk] och norr. [norrøn(t)]. Nynorska och svenska för att nämna ett par exempel förkortas *nno* resp. *sv* (utan punkt). För fackspråk gäller detsamma: anat. [anatometisk], bot. [botanikk, botanisk] men fotogr [fotografisk] och polit [politisk]. Här hade samma konsekvens som i fråga om fackspråklig markering varit att föredra. Med eller utan punkt är en smaksak. Själv föredrar jag punkt för att undvika missförstånd.

4. Sammanfattning

Det är ingen tvekan om att NO har vunnit i stringens på det redigeringsystem man utvecklade i början av 2000-talet. Artiklarna är väl samlade och lättlästa. Typografin är emellertid kompakt och inte helt lättläst. Jag längtade vid min läsning då och då efter fler radbrytningar och ytterligare något stilbyte. Mina önskemål är dock tillgodosedda med NO på nätet tack vare en luftig webbdesign. Användare av NO har fått en verklig resurs.

Litteratur

- Bakken, Kristin & Christian-Emil Ore (2005): Norsk Ordbok – også ei elektronisk ordbok? I: *LexicoNordica* 12, 7–18.
- Faarlund, Jan Terje (2010): Norsk Ordbok, band VIII. I: *LexicoNordica* 17, 313–320.
- Myking, Johan (2006): Norsk Ordbok band 5 (med sideblikk til tidlegare band). I: *LexicoNordica* 13, 309–324.
- Norsk ordbok*. Brukarrettleiing (1994). Utarb. av O. Grønvik & al. Oslo: Det norske samlaget.
- Norsk Ordbok på nettet: <<http://no2014.uio.no>> (august 2012).
- NRO = *Norsk Riksmålsordbok*. Oslo: Aschehoug. 1937–1957.
- ODS = *Ordbog over det danske Sprog* (1919–1954). København: Gyldendal. 1–27.
- OED = Oxford English Dictionary. <<http://oed.com>> (august 2012).
- Ross, Hans (1895): *Norsk Ordbog*. Christiania: Cammermeyer.
- SAOB = *Ordbok öfver det svenska språket utg. av Svenska Akademien* (1898–). 1–. Lund.
- Svensén, Bo (2004): *Handbok i lexikografi: ordböcker och ordboksarbete i teori och praktik*. 2 uppl. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Torp, Alf (1919): *Nynorsk etymologisk ordbok*. Kristiania: Aschehoug.
- Aasen, Ivar (1873): *Norsk Ordbog*. Christiania: Mallings Bogh.

Anki Mattisson
ordbokschef
Svenska Akademiens ordboksredaktion
Dalbyvägen 3
SE-224 60 Lund
anki.mattisson@svenskaakademien.se